

Justitiële verkenningen

24e jrg., nr. 4, mei 1998

Het verhoor

Voorwoord

Er kan veel mis gaan tijdens het politieverhoor. Zo zette het rechteam dat zich bezig hield met de Lancee-zaak, zichzelf al snel op een dwaalkoers. Een van de rechercheurs maakte van de beschuldigingen van Bianca aan haar vader een zeer tendentius verslag. Achteraf bleek - na woordelijk uittikken van de geluidsband - dat haar verhaal uit vage en aarzelend gegeven antwoorden bestond, terwijl de vragen van de rechercheur niet open geformuleerd waren. Maar het kwaad was geschied, want op basis van het verslag werd vader Lancee met veel machtsvertoon van het bed gelicht.

De politie wordt met enige regelmaat beschuldigd van dubieuze verhoormethoden. Vooral de zogenaamde Zaanse verhoormethode heeft voor veel ophef gezorgd: bij die methode wordt geprobeerd via indringende en langdurige verhoren zicht te krijgen op het onderbewuste van de verdachte en zodoende een herbeleving van het delict op te roepen. Dergelijke methoden gaan in tegen het pressieverbod dat in artikel 29 van het Wetboek van Strafvordering is neergelegd, en lokken onjuiste verklaringen uit.

Er zijn legio factoren waardoor er een rammelend procesverbaal wordt vervaardigd: de druk om kost wat kost met een dader boven water te komen, snel een zaak af te ronden, routineuze of vooringenomen manieren van verhoren, enzovoort. Dat doet afbreuk aan de integriteit van de politie. Ook de rechter ondervindt nadelen. Want als de verdachte tijdens het proces terugkomt op hetgeen in het proces-verbaal is opgetekend, wordt de zaak aanzienlijk opgehouden. Alle reden dus om de verhoorkunst zuiver te houden en te verbeteren.

Afgaande op de in dit nummer opgenomen artikelen zal het gebruik van audio-visuele registratie van het verhoor snel zijn beslag krijgen. De geluidsband kent eigenlijk louter voordelen: het gebruik van oneerlijke verhoormethoden wordt tegengegaan, de politie kan er minder van worden beschuldigd dergelijke methodes te hebben toegepast, de rechtbanken krijgen een beter beeld van het vooronderzoek en de afdoening van zaken wordt minder opgehouden.

In dit nummer wordt het verhoor belicht vanuit juridische, psychologische en praktische invalshoeken. In de openingsbijdrage maakt J.F. Nijboer een historisch-vergelijkende analyse van de Nederlandse procesvoering. Hij betoogt dat men in Nederland nog altijd snel tevreden is met de door de politie gemaakte processen-verbaal. Tijdens de terechtzitting wordt het 'panklare' vooronderzoek bevestigd, de verdediging blijft passief. Deze procesvoering - een erfenis van het Franse formalisme - staat in het buitenland bekend als 'wel erg Nederlands, namelijk goedkoop'. De Straatburgse rechtspraak heeft Nederland echter gedwongen meer in de pas te lopen met internationale ontwikkelingen: door introductie van het principe van 'onmiddellijkheid' (de rechter hoort getuigen tijdens de zitting) neemt het aantal getuigen en deskundigen ter zitting toe. De zitting wordt minder een ritueel. Het gevolg daarvan is wel dat zaken meer tijd in beslag nemen en de zittingscapaciteit moet worden uitgebreid. M. Otte heeft echter bedenkingen bij het onmiddellijkheidsbeginsel. Volgens voorstanders van dat beginsel zou een proces pas fair zijn wanneer 'alle bewijs ter zitting ten overstaan van rechter en verdachte' wordt geproduceerd. Het strafproces zou dan ook anders ingericht moeten worden. Maar volgens Otte is dat noch voor de waarheidsvinding noch voor het rechtvaardigheidsgehalte van het strafproces noodzakelijk. Want de ter zitting afgelegde getuigenverklaringen leveren niet direct het beste bewijs op. 'Het grote voordeel van een schriftelijke bewijsvoering is de afstandelijkheid waarmee een en ander kan worden gecontroleerd.' Het komt er dus op aan de integriteit en transparantie van het vooronderzoek te vergroten.

J.A.W. Lensing gaat in zijn artikel na hoe de verdachte tijdens het politieverhoor beter beschermd kan worden. Hij wijst op twee waarborgen: ten eerste het recht om (in ieder geval) voorafgaande aan het verhoor een advocaat te consulteren. Immers, de verdachte kan niet in voldoende mate overzien wat de gevolgen zijn van zijn houding bij het verhoor. En ten tweede opname van het verhoor op een geluidsband of video. Volgens de auteur duiden recente ontwikkelingen in regelgeving, rechtspraak en praktijk erop dat er meer belang wordt gehecht aan deze twee waarborgen. Zo is uit de parlementaire enquête opsporingsmethoden gebleken dat politieambtenaren soms pogingen in het werk stellen de

rechter te misleiden. Alleen al om mogelijk misbruik te voorkomen, behoort Lensing, is het noodzakelijk het verhoor te controleren.

J.A. Blaauw, oud politiefchef van Rotterdam, wijst erop dat de politie met enige regelmaat wordt beschuldigd van dubieuze verhoorpraktijken. De kritiek draait meestal om drie punten: ontoelaatbare druk op de verdachte, onjuiste weergave van de afgelegde verklaring in het proces-verbaal en beïnvloeding van getuigen. De auteur bespreekt drie specifieke moordzaken waarin de politie valse bekentenissen uitlokte. Ondanks dat de verdachten in al deze zaken aangaven onschuldig te zijn, werden zij in twee gevallen - ook in de recente Puttense moordzaak - ten onrechte veroordeeld. In de derde zaak kreeg de verdachte uiteindelijk vrijspraak nadat was gebleken dat de bekentenis vals was. Deze politieke uitglidders vinden volgens de auteur hun oorzaak in vier met elkaar verweven elementen: falend recherche leiderschap, onprofessionele wijze van verhoor, de twijfelachtige mentaliteit van de verhoorder en de 'zeer besmettelijke scoringsdrift van de politie'. Tenslotte bespreekt de auteur tien aandachtspunten om de verhoorkunst te verbeteren.

Evenals Blaauw benadrukt P.J. van Koppen dat het verhoor niet moet worden afgestemd op een bekentenis, maar op waarheidsvinding. De praktijk wijst echter uit dat rechtbanken een bekentenis een belangrijk bewijsstuk achten waardoor er druk op de politie wordt gelegd om het verhoor te intensiveren. Van Koppen bespreekt een aantal goede en slechte verhoormethodes, en typen van valse bekentenissen. Om het verhoor te verbeteren doet de auteur een aantal aanbevelingen. Met name dient er meer aandacht uit te gaan naar het vinden van bewijsmiddelen voorafgaand aan het verhoor. Als er niet genoeg bewijs is dient een eventuele bekentenis alleen als uitgangspunt voor verder rechercheren. Indien bewijs volledig ontbreekt is het streven naar een bekentenis verspilling van tijd.

Vervolgens gaat E. Rassin op basis van psychologisch onderzoek na wat er zoal mis kan gaan tijdens het verhoor. Hij wijst erop dat het verkrijgen van juiste informatie wordt bemoeilijkt door twee factoren: gebrekkige herinneringen en een niet-coöperatieve houding van verdachten. Deze moeilijkheden kunnen worden tegengegaan door speciale verhoortechnieken te gebruiken: herinneringen proberen aan te scherpen en zwiigende verhoorden aan de praat zien te krijgen. Toepassing van deze technieken brengt echter het gevaar van onjuiste verklaringen met zich mee. Rassin bespreekt er vier: onjuiste herinneringen, door de verhoorders uitgelokte onjuiste herinneringen, leugens, en onjuiste bekentenissen om van de verhoorsituatie verlost te worden.

De psychologische vraagstelling van Rassin vinden we ook in het artikel van J.L. Jackson. Alleen spitst zij de aandacht toe op verklaringen van getuigen. Deze verklaringen kunnen onjuist zijn omdat ze onopzettelijk vertekend zijn door gebrekkige of verkeerde herinneringen. Maar ze kunnen ook onjuist zijn omdat de getuige onvoldoende meewerkt aan het onderzoek of valse informatie verschaft. Door middel van experimenteel onderzoek heeft de auteur vastgesteld hoe deze onjuiste verklaringen tot stand komen. Zij gaat ook na of de geloofwaardigheid van getuigen beter kan worden voorspeld. N.M. Nierop bespreekt de problemen die zich voordoen bij het verhoren van personen die worden verdacht van ernstige misdrijven, zoals moord- en zedendelicten. Zij geeft aan hoe meer diepgang kan worden bereikt door het verhoor vanuit een gedragskundige invalshoek voor te bereiden en uit te voeren. Daarmee doelt ze op het analyseren van het gedrag van de potentiële dader tijdens misdrijven ten einde meer inzicht te krijgen in bepaalde persoonlijkheidskenmerken. Welke motieven zijn in het spel? Wat is zijn of haar achtergrond? Er komt hierdoor veel nadruk op de voorbereiding van het verhoor. Het voordeel van deze werkwijze - vergeleken met de standaard verhoorstrategie die aan de Rechercheschool wordt onderwezen - is dat men beter gedocumenteerd met het verhoor kan beginnen.

Tenslotte maakt prof. C. Fijnaut de balans op van voor- en nadelen van audio-visuele registratie van het verdachtenverhoor. Hij gaat achtereenvolgens in op de ervaringen in het Verenigd Koninkrijk en recente bevindingen in de Verenigde Staten. Tenslotte bespreekt hij het advies dat de Recherche Advies Commissie onlangs uitbracht over de mogelijkheden van het gebruik van geluids- en beeldopnamen bij het verhoor. Fijnaut acht dat advies - het gefaseerd invoeren van audio-visuele registratie van verhoren - verstandig. Het ligt helemaal in de lijn van zowel de ervaringen en ontwikkelingen in Nederland zelf als die in de Angelsaksische wereld. Anders dan in het geval van de mogelijke toelating van advocaten bij het politieke verdachtenverhoor, zal politie-Nederland zich in dit geval dan ook niet verzetten tegen de omzetting van dit advies in de praktijk.